

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Олег Посикалюк

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Відділу міжнародного
приватного права та правових проблем євроінтеграції
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
перший заступник головного редактора
юридичного журналу "Право України"
(Київ, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8841-8481>
oleg.posykaliuk@gmail.com

УДК 347.1

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ:
ПЕРСПЕКТИВИ З ТОЧКИ ЗОРУ ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВА

АНОТАЦІЯ. Штучний інтелект (AI, від англійського "artificial intelligence") за якусь чверть століття перейшов зі сторінок наукової фантастики у технології, з якими ми стикаємося у повсякденному житті (фільтри електронної пошти, алгоритми пошукових серверів, таргетована реклама, рекомендації аудіо- та відеоконтенту на основі уподобань, чат-боти, електронний банкінг тощо). Нині відносини щодо створення та використання AI, внаслідок свого значного поширення, вже набули ознак стійкості й однорідності, що дозволяє та одночасно створює необхідність їх правового регулювання, зокрема і в межах цивільного права.

Мета статті – із застосуванням порівняльно-правового методу визначити основні підходи до регулювання відносин із приводу AI у різних країнах.

На основі проведеного дослідження правового регулювання відносин із приводу AI у зарубіжних країнах можемо виокремити кілька основних підходів такого регулювання: затвердження державних стратегій (концепцій, програм) розвитку AI; закріплення принципів створення та використання AI; ухвалення спеціального закону, присвяченого регулюванню відносин із приводу AI; предметне (секторальне чи галузеве) регулювання відносин із приводу AI; встановлення рекомендаційних норм, що містять вказівки для суб'єктів відносин із приводу AI.

Встановлений перелік підходів до правового регулювання AI не є вичерпним, ба більше, ці підходи не заперечують один одного, а ймовірніше відображають певну стадію розвитку правового регулювання AI. У конкретній країні вони можуть застосовуватися одночасно або послідовно, усі разом або окремі з них. Окрім національного рівня сьогодні спостерігається активне розроблення правового регулювання відносин із приводу AI на міжнародному рівні, що і повинно стати новим предметом дослідження.

Ключові слова: штучний інтелект; правове регулювання; порівняльне право; концепція розвитку штучного інтелекту.

Штучний інтелект (далі – AI, від англійського “*artificial intelligence*”) за якусь чверть століття перейшов зі сторінок наукової фантастики у технології, з якими ми стикаємося у повсякденному житті (фільтри електронної пошти, алгоритми пошукових серверів, таргетована реклама, рекомендації аудіо- та відеоконтенту на основі уподобань, чат-боти, електронний банкінг тощо). Нині відносини щодо створення та використання AI, внаслідок значного свого поширення, вже набули ознак стійкості й однорідності, що дозволяє та одночасно створює необхідність їх правового регулювання, зокрема і в межах цивільного права.

Питання AI та його правового регулювання вже ставало об'єктом наукових досліджень таких авторів, як О. Баранова, І. Давидова, Г. Луцька, О. Кармаза, О. Костенко, О. Кохановська, Ю. Кривицький, Є. Мічурін, К. Некіт, О. Радутний, М. Стефанчук, Є. Харитонов, О. Харитонova, Н. Шишка, Б. Щербина та ін.

Однак комплексного порівняльно-правового дослідження правового регулювання відносин із приводу AI нині не здійснювалося.

Мета дослідження – із застосуванням порівняльно-правового методу визначити основні підходи до регулювання відносин із приводу AI у різних країнах.

Насамперед варто наголосити на деяких особливостях предмета дослідження – правового регулювання відносин із приводу AI. По-перше, відносини з приводу AI є відносно новими відносинами, які виникли за відсутності спеціального регулювання та стрімко розвиваються як у якісних, так і кількісних показниках. У такій ситуації законодавче регулювання “відстає” від відносин, що розвиваються, а тому йтиметься переважно про законодавство з точки зору *de lege ferenda*. Водночас законодавство різних країн у цій сфері стрімко розвивається, що необхідно враховувати при дослідженні. По-друге, відносини з приводу AI знаходять свій прояв як у публічній, так і в приватній сферах, а тому потребують як вертикального, так і горизонтального правового регулювання, із застосуванням як імперативних, так і диспозитивних норм. По-третє, правове регулювання відносин із приводу AI не може обмежуватися виключно національним рівнем. З точки зору міжнародного публічного права застосування AI створює ризики неправомірного втручання у права людини, а з точки зору міжнародного приватного права відносини з приводу AI досить часто мають у своєму складі іноземний елемент. Тому не дивним є спроби наднаціональних юрисдикцій забезпечити правове регулювання відносин із приводу AI, однак вони потребують окремого дослідження. По-четверте, правове регулювання відносин із приводу AI вже на самому початку повинно узгоджувати розбіжні цілі: потрібно унормувати такі відносини, але при цьому не допустити створення таким унормуванням перешкод для розвитку та впровадження технологій AI; бажання

забезпечити економічний прогрес через сприяння конкуренції на ринку AI слід збалансувати з необхідністю не допустити потенційно значної соціальної шкоди, яку може завдати впровадження технологій AI.

Попри це, правове регулювання відносин із приводу AI має місце в різних країнах, їхня кількість дає можливість виявити спільні та відмінні риси такого регулювання. На основі проведеного дослідження правового регулювання відносин із приводу AI у зарубіжних країнах можемо виокремити кілька основних підходів такого регулювання.

1. *Затвердження державних стратегій (концепцій, програм) розвитку AI.* Це певно найперший крок, який може здійснити держава заради сприяння розвитку на її території технологій AI та правового регулювання відповідних відносин. Загалом національні стратегії розвитку AI досить різноманітні, їхній зміст і форма (вид документа) сильно залежать від національної політики, стану розвитку технологій AI у країні та цілей і завдань, які перед собою ставить державна влада. Деякі з них зосереджені виключно на застосуванні AI у приватному секторі або фундаментальних дослідженнях, тоді як інші є комплексними та включають ініціативи, спрямовані на підтримку відкритих даних, етичних стандартів та розвиток освіти й науки. Однак можна виділити спільні для більшості стратегій напрями: наукові дослідження; освітні програми; професійна кваліфікація; впровадження технологій AI; етичні стандарти; захист даних; AI у публічному управлінні; соціальний добробут. Кількість національних стратегій щороку збільшується. Так, станом на кінець 2020 р. 15 найбільших економік світу вже розробили таку стратегію, або вона перебуває на стадії розроблення¹. Найвні стратегії можна поділити на дві великі групи: 1) стратегії, які включають конкретну політику та передбачають фінансування на реалізацію з моменту першого оприлюднення; 2) стратегії, які є лише керівним документом, які окреслюють стратегічні цілі, але не передбачають фінансування на момент першого оприлюднення².

Україна також не залишається осторонь цього процесу. Так, Розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. було схвалено Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні³, а 12 травня 2021 р. – затверджено План заходів з реалізації Концепції розвитку штуч-

¹ Johnny Kung, Gaga Boskovic, Charlotte Stix, *Building an AI World: Report on National and Regional AI Strategies* (second ed, CIFAR 2020) <<https://cifar.ca/wp-content/uploads/2020/10/building-an-ai-world-second-edition.pdf>> (accessed: 09.10.2021).

² Tim Dutton, Brent Barron, Gaga Boskovic, *Building an AI World: Report on National and Regional AI Strategies* (CIFAR 2018) <https://cifar.ca/wp-content/uploads/2020/05/buildinganaiworld_eng.pdf> (accessed: 09.10.2021).

³ Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>> (дата звернення: 09.10.2021).

ного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки⁴. Окрім визначення поняття “штучний інтелект”, встановлення мети, принципів і завдань, пріоритетних напрямів розвитку технологій AI в Україні як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень, Концепція також констатує сукупність проблем, які стримують розвиток технологій AI, та шляхи і способи їх розв’язання у ключових сферах державної політики. Крім того, Інститут проблем штучного інтелекту Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України презентував проєкт Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2030 роки⁵, яка покликана визначити пріоритетні напрями здійснення фундаментальних, прикладних та експериментальних досліджень, завдання і заходи щодо впровадження вітчизняних і світових технологій AI в інтересах національної безпеки та оборони, економічного і соціального розвитку України.

2. *Закріплення принципів створення та використання AI.* Попри те, що питання етичних стандартів, як правило, розкривається вже на рівні стратегічних документів, описаних вище, більшість країн передбачають розроблення окремих етичних кодексів створення та застосування AI. Так, у 2019 р. Департамент Уряду Австралії з промисловості, інновацій та науки оприлюднив етики рамки AI (*AI Ethics Framework*)⁶, в яких закріплені вісім принципів. Ці принципи не є обов’язковими, тобто позбавлені державного примусу в їх застосуванні, а спрямовані на добровільне застосування як доповнення до існуючих етичних правил і політик. До таких принципів належать: 1) *добробут людини, суспільства та навколишнього середовища*: системи AI повинні приносити користь людям, суспільству та навколишньому середовищу; 2) *людиноорієнтований підхід*: системи AI повинні поважати права людини, різноманітність й автономію людей; 3) *справедливість*: системи AI мають бути інклюзивними та доступними, і не повинні включати чи призводити до несправедливої дискримінації окремих осіб, громад чи груп; 4) *захист та безпека конфіденційності*: системи AI повинні поважати та підтримувати права на конфіденційність і захист даних, а також забезпечувати безпеку даних; 5) *надійність і безпека*: системи AI повинні надійно працювати відповідно до їх цільового призначення; 6) *прозорість і зрозумілість*: має дотримуватись транспарентність і відповідальне розкриття інформації, щоб люди могли зрозуміти, коли на них суттєво впливає AI, і могли дізнати-

⁴ План заходів з реалізації Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2024 роки, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 травня 2021 р. № 438-р <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/438-2021-%D1%80#Text>> (дата звернення: 09.10.2021).

⁵ Національна стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні на 2021–2030 роки (Інституту проблем штучного інтелекту МОН і НАН України, 2021) <<https://www.naiu.kiev.ua/images/news/img/2021/06/strategiya-110621.pdf>> (дата звернення: 09.10.2021).

⁶ Australia’s AI Ethics Principles <<https://www.industry.gov.au/data-and-publications/australias-artificial-intelligence-ethics-framework/australias-ai-ethics-principles>> (accessed: 09.10.2021).

ся, коли система AI взаємодіє з ними; 7) *оскаржуваність*: коли система AI суттєво впливає на людину, спільноту, групу чи середовище, має бути забезпечена можливість оскарження використання системи AI або їх результатів; 8) *підзвітність*: особи, відповідальні за різні фази робочого циклу системи AI повинні бути ідентифіковані та відповідати за результати роботи систем AI, а також має бути забезпечений людський нагляд за системами AI.

У контексті етичних стандартів цікавим також є підхід, запропонований Німецькою комісією з етики даних – створити ризик-орієнтовану систему регулювання. В основі такого підходу лежить принцип: чим більша потенційна шкода, яка може бути завдана AI, тим суворіші вимоги та більш далекосяжне втручання за допомогою регуляторних інструментів⁷. Зокрема, пропонується п'ять рівнів ризику: 1) системи AI мають нульовий або незначний потенціал шкоди, тому немає необхідності піддавати їх новим нормативним вимогам; 2) системи AI із певним потенціалом шкоди повинні підпадати під дію пострегулювання (наприклад, обов'язкове маркування, оприлюднення оцінки ризику), механізми моніторингу або звітності (розкриття інформації наглядовим органам, аудит) та/або вимоги про прозорість (наприклад, право доступу до інформації); 3) системи AI із регулярним або значним потенціалом шкоди підлягатимуть вимогам, що застосовуються до попереднього рівня, і додатковим попереднім заходам, таким як процедура схвалення, перед тим, як їх випустити на ринок; 4) системи AI із серйозним потенціалом шкоди підлягатимуть підвищеним вимогам щодо прозорості та постійного ринкового нагляду; 5) системи AI створюють невинуватий потенціал для шкоди, тому рекомендується їх повна або часткова заборона.

3. *Ухвалення спеціального закону, присвяченого регулюванню відносин із приводу AI*. Очевидно, що такий закон не може бути всеохоплюючий, а тому, як правило, стосується питань створення та поширення технологій із використанням AI. Прикладом може слугувати Закон Південної Кореї “Про сприяння розвитку та розповсюдженню розумних роботів”⁸, що став одним із перших законів такого спрямування. Метою цього закону стало сприяння покращенню якості життя громадян і розвитку економіки країни через розроблення та просування стратегії сталого розвитку індустрії розумних роботів, а також створення необхідних умов для розвитку та розповсюдження розумних роботів (ст. 1). Варто відзначити, що така цілком була досягнута, адже ухвалення цього закону дало змогу збільшити загальний обсяг виробництва роботів у Кореї на 79 %, а за-

⁷ Opinion of the Data Ethics Commission of the Federal Government Federal Ministry of the Interior (October 2019) <https://www.bmiv.de/SharedDocs/Downloads/DE/Themen/Fokusthemen/Gutachten_DEK_EN.pdf?__blob=publicationFile&v=2> (accessed: 09.10.2021).

⁸ Intelligent robots development and distribution promotion act. Act No. 9014, Mar. 28, 2008 <https://elaw.klri.re.kr/eng_mobile/viewer.do?hseq=39153&type=part&key=18> (accessed: 09.10.2021).

гальний прямиий ефект на 2014 р. становив понад 4 млрд доларів⁹. Це відбулося завдяки встановленню комплексу заходів, серед яких: визначення державної політики щодо планування розвитку та сприяння поширенню “розумних роботів” (статті 5–19); спеціальні гарантії захисту інвестицій у цій сфері (статті 20–29); забезпечення інфраструктури розвитку, поширення та використання розумних роботів через створення так званих “роботолендів” (статті 30–40); створення окремої установи – інституту сприяння розвитку індустрії розумних роботів тощо.

4. *Предметне (секторальне чи галузеве) регулювання відносин із приводу AI.* Цей спосіб переважно полягає у внесенні змін до вже існуючих нормативних актів з метою належного регулювання ними відносин щодо AI. Очевидно, що країни досить часто вдаються до його застосування як у приватноправовій, так і публічно-правовій сферах. Зміни в предметному регулюванні відносин із приводу AI є дуже динамічними, а тому в межах нашого дослідження будемо брати до уваги не тільки акти, які вже набули чинності, а й проекти законодавчих актів. Спробуємо всі такі законодавчі ініціативи в різних країнах згрупувати за предметом їх регулювання.

Захист персональних даних: спрямований на безпеку обробки персональних даних із використанням AI (Закон Фінляндії “Про управління інформацією в публічних адміністраціях”¹⁰); захист суб’єкта персональних даних від автоматизованого розроблення та ухвалення рішення (Директива Ради Казначейства Канади “Про автоматизоване прийняття рішень”, яка набула чинності 26 листопада 2018 р., містить перелік обов’язків федеральних установ, що розгортають автоматизовані системи прийняття рішень з AI¹¹).

Використання автоматизованих пристроїв із застосуванням AI: насамперед це стосується правового режиму автомобілів із функцією автоматичного керування (наприклад, 30 травня 2017 р. парламент Данії ухвалив поправку до Закону Данії про дорожній рух, що дає змогу тестувати самокеровані автомобілі¹²; уряд Бельгії ухвалив у березні 2018 р. указ про випробування автоматизованих транспортних засобів, який дає змогу використовувати автоматизовані транспортні засоби на дорозі для цілей тестування та в обмежених умовах¹³).

Захист прав пацієнтів: спрямована на забезпечення балансу між правом пацієнта на конфіденційність і необхідністю вторинної обробки да-

⁹ А Незнамов, В Наумов, ‘Стратегия регулирования робототехники и киберфизических систем’ (2018) 2 Закон 69–89.

¹⁰ V Van Roy, F Rossetti, K Perset, L Galindo-Romero, *AI Watch – National strategies on Artificial Intelligence: A European perspective* (Publications Office of the European Union 2021) 55.

¹¹ Directive on Automated Decision-Making <<https://www.tbs-sct.gc.ca/pol/doc-eng.aspx?id=32592>> (accessed: 09.10.2021).

¹² Van Roy, Rossetti, Perset, Galindo-Romero (n 10) 48.

¹³ Ibid 29.

них про здоров'я (наприклад, пропозиції Уряду Норвегії щодо запуску платформи з аналізу даних про здоров'я та внесення відповідних змін до законодавства про охорону здоров'я¹⁴).

Захист прав працівників: нині стосується недопущення дискримінації при прийнятті на роботу (відповідний акт був ухвалений Урядом Нідерландів¹⁵).

Публічні закупівлі: сприяння приватно-публічному партнерству у сфері розвитку AI та розподілу прав на результати такого партнерства (зміни до Закону Фінляндії “Про державні закупівлі”¹⁶).

Очевидно, що в межах однієї статті неможливо (та й немає необхідності) окреслювати всі сфери таких законодавчих ініціатив. Зазначимо лише, що з точки зору приватного права перспективним видається розроблення правового регулювання відносин із приводу AI у межах: права інтелектуальної власності, договірної права, деліктного права, захисту прав споживачів, захисту економічної конкуренції тощо. В Україні так само визнається необхідність такого регулювання. Зокрема, на рівні Концепції оновлення Цивільного кодексу України пропонується розширити перелік об'єктів цивільних прав, серед іншого, і на “автономні роботи, штучний інтелект”, а систему деліктів доповнити положеннями щодо відшкодування шкоди, завданої робототехнікою та штучним інтелектом¹⁷.

6. *Встановлення рекомендаційних норм, що містять вказівки для суб'єктів відносин із приводу AI.* Найвагомим прикладом такого підходу є “Керівництво з контрактів щодо використання AI та даних” (далі – Керівництво METI)¹⁸, оприлюднених у червні 2018 р. Міністерством економіки, торгівлі та промисловості Японії. Керівництво METI являє собою фундаментальний підхід до засад, засобів уникнення проблем та інших аспектів, які враховують характеристики програмного забезпечення на основі AI при підготовці контрактів на розроблення та використання, пов'язаних із таким програмним забезпеченням. При цьому мета Керівництва METI полягає в тому, щоб сприяти розробленню та використанню програмного забезпечення на основі AI через надання інформації для вчинення обґрунтованих договорів, які є прийнятними для всіх сторін, і допомагаючи при укладенні таких контрактів на практиці.

При цьому всі договори щодо створення AI розділяються на три категорії: 1) договори, що передбачають створення лише навченої моделі (наприклад, страхова компанія від нещасних випадків просить компанію

¹⁴ Van Roy, Rossetti, Perset, Galindo-Romero (n 10) 107.

¹⁵ Ibid 101.

¹⁶ Ibid 55.

¹⁷ Концепція оновлення Цивільного кодексу України <https://yurincom.com/legal_news/new_legislation/kontseptsiia-onovlennia-tsyvilnoho-kodeksu-ukrainy> (дата звернення: 09.10.2021).

¹⁸ Contract Guidelines on Utilization of AI and Data. June 2018. Ministry of Economy, Trade and Industry <https://www.meti.go.jp/english/press/2019/0404_001.html> (accessed: 09.10.2021).

з аналізу даних проаналізувати дані третьої компанії); 2) договори, що передбачають розроблення систем, що включають навчені моделі (наприклад, торгова компанія надає навчальний набір даних, а компанія з розроблення машинного навчання розробляє систему, що включає навчену модель, використовуючи цей набір навчальних даних, і передає цю систему торговій компанії); 3) договори, що передбачають субпідряди для створення навчених моделей (наприклад, компанія, яка спеціалізується на системній інтеграції, приймає доручення від логістичної компанії (кінцевого користувача) щодо розроблення системи, яка автоматично розраховує вантажні навантаження, розробляє за цим дорученням систему, що включає навчену модель, створену субпостачальником, і надає цю систему кінцевому користувачеві).

Також Керівництво МЕТІ містить типові контракти на розроблення програмного забезпечення на основі AI. Типові контракти охоплюють різні стадії розроблення AI (угода про нерозголошення, угода про тестування операцій та угода про розроблення програмного забезпечення). Крім того, типові контракти містять низку положень щодо: захисту й обробки даних, наданих замовником; узгодження інтересів між контрагентами через встановлення детальних умов використання похідних продуктів; звільнення розробника від обов'язку завершити розроблення AI або будь-яких гарантій щодо досягнення ним кінцевого результату. Слід відзначити, що це Керівництво МЕТІ не має обов'язкової юридичної сили та жодним чином не обмежує свободу договору.

Висновки. Встановлений перелік підходів до правового регулювання AI не є вичерпним, ба більше, ці підходи не заперечують один одного, а скоріше відображають певну стадію розвитку правового регулювання AI. Ці підходи у конкретній країні можуть застосовуватись одночасно або послідовно, усі разом або окремі з них. Окрім національного рівня сьогодні спостерігається активне розроблення правового регулювання відносин із приводу AI на міжнародному рівні, що й повинно стати новим предметом дослідження.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Dutton T, Barron B, Boskovic G, *Building an AI World: Report on National and Regional AI Strategies* (CIFAR 2018) <https://cifar.ca/wp-content/uploads/2020/05/buildinganaiworld_eng.pdf> (accessed: 09.10.2021) (in English).
2. Kung J, Boskovic G, Stix Ch, *Building an AI World: Report on National and Regional AI Strategies* (second ed, CIFAR 2020) <<https://cifar.ca/wp-content/uploads/2020/10/building-an-ai-world-second-edition.pdf>> (accessed: 09.10.2021) (in English).

3. Van Roy V, Rossetti F, Perset K, Galindo-Romero L, *AI Watch – National strategies on Artificial Intelligence: A European Perspective* (Publications Office of the European Union 2021) (in English).

Journal articles

4. Neznamov A, Naumov V, 'Strategija regulirovanija robototehniki i kiberfizicheskikh sistem' (2018) 2 *Zakon* 69–89 (in Russian).

Oleg Posykaliuk

RELATIONS ON USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
LEGAL REGULATION:
PROSPECTS FROM THE COMPARATIVE LAW POINT OF VIEW

ABSTRACT. For about a quarter of a century, artificial intelligence (AI) has moved from the pages of science fiction to the technologies we encounter in everyday life (e-mail filters, search engine algorithms, targeted advertising, audio and video content recommendations based on preferences, chatbots, electronic banking, etc.). Today, the relationship on use of AI, due to its significant spread, has acquired signs of stability and homogeneity, which allows and at the same time creates the need for their legal regulation, including under civil law.

The purpose of the article is to determine the main approaches to the regulation of AI relations in different countries using a comparative legal method.

Based on the study of legal regulation of relations on AI in foreign countries, we can identify several main approaches to such regulation: state strategies (concepts, programs) for the development of artificial intelligence; principles of creation and use of AI; special law on the regulation of relations concerning AI; subject (sectoral or sectoral) regulation of relations regarding AI; recommendation norms containing instructions for the subjects of relations concerning AI.

The list of approaches to the legal regulation of AI is not exhaustive, moreover, these approaches do not contradict each other, but rather reflect a certain stage of development of legal regulation of AI. These country-specific approaches can be applied simultaneously or sequentially, all together or separately. In addition to the national level, today there is an active development of legal regulation of relations on AI at the international level, which should become a new subject of study.

KEYWORDS: artificial intelligence; legal regulation; comparative law; concept of artificial intelligence development.